

УДК 94:81'373.21[625.712(477.83-25)]:001.82

DOI: 10.26565/2225-6505-2018-1-02

М. Л. Долинська
Український католицький університет

ДО ПИТАННЯ МЕТОДИКИ КЛАСИФІКАЦІЇ УРБАНОНІМІВ ЯК ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА

В історичній науці топоніми класифікують відповідно до засад і методів, опрацьованих переважно в мовознавстві. Для вивчення урбанонімів складно застосувати загальноприйняті класифікації, бо урбаноніми неможливо вписати в ієрархічну структуру топонімів. Оскільки місто є складним просторовим і соціальним об'єктом, що, безумовно, віддзеркалювалося в процесі утворення і функціонування внутрішньоміських назв, запропоновано застосувати класифікацію не за самими назвами, а за об'єктами. Класифікація за об'єктами-денотатами корелюється з сучасним трактуванням простору міста як гетерогенної системи. В цьому контексті можна розглядати об'єкти як реальні витвори в міському просторі, а їхні назви – як опис уявлення про цей простір.

Ключові слова: урбанонім, денотат, класифікація, ієрархічна система, Львів, ранньомодерний період.

В исторической науке топонимы классифицируются в соответствии с основами и методами, преимущественно функционирующими в языкознании. Для изучения урбанонимов трудно применить общепринятые классификации, потому что урбаноним невозможно вписать в иерархическую структуру топонимов. Поскольку город является сложным пространственным и социальным организмом, что, безусловно, отражалось в процессе создания и функционирования внутригородских названий, предлагается применить классификацию не по самым названиями, а по объектам. Классификация по объектам-денотатам коррелируется с современной трактовкой пространства города как гетерогенной системы. В этом контексте можно рассматривать объекты как реальные произведения в городском пространстве, а их названия – как описание представления об этом пространстве.

Ключевые слова: урбаноним, денотат, классификация, иерархическая система, Львов, раннемодерный период.

In their studies on the classification of the toponyms historians mainly use the methods of linguistics. These methods of classification are not appropriate for the urbanonyms because it is impossible to fit urbanonyms in with the hierarchical structure of the toponyms. Each town is a complex spatial, social and cultural formation (object). This complexness influenced the creation of the proper names. Therefore, a classification of denotats (objects) rather than the classification of their names is suggested. In such context one can see the objects themselves as real formations in town's space and their proper names reflecting the conception of this space.

Key words: urbanonym, denotat, classification, hierarchical structure, Lviv, Early Modern period.

За замовчуванням історична топоніміка належить до спеціальних історичних дисциплін. Одночасно топоніми є об'єктом вивчення кількох наук, – передусім лінгвістики, а через історичну географію – історії і географії та суміжних з ними дисциплін, зокрема етнографії і археології; також дані називництва використовують у соціологічних дослідженнях.

Кожний із наукових напрямів, маючи власні завдання і методики, розглядає топоніми з різних ракурсів, різноманітними є і варіанти їхньої класифікації. Часто трапляється, що науковець конкретного фаху не розглядає напрацювання дослідників іншої науки, є деякі розбіжності в тлумаченні основних понять і термінів. У наш час, коли часто використовують інтердисциплінарні методи досліджень, нехтування методами інших дисциплін позбавляє дослідника шансу ширше оглянути наукове поле своїх студій.

Метою публікації є історіографічний огляд класифікацій і методів дослідження урбанонімів, висвітлення особливостей функціонування урбанонімів у ранньомодерному Львові. Запропоновано новий метод класифікації урбанонімів.

Історику, який хоче вивчати історичну топоніміку, зокрема ранньомодерні внутрішньоміські назви, необхідно хоча б поверхово ознайомитися з науковим доробком інших наукових галузей, до об'єктів вивчення яких також належать власні назви, передусім лінгвістики й географії.

Огляд класифікацій і методик вивчення топонімів. У лінгвістиці та географії напрацьовані класифікаційні схеми топонімів. Класифікація цих одиниць у лінгвістиці (і аналогічно в історії) відносно розвинена і бінарна: будується на основі двох принципів, – морфологічного й семантичного. Морфологічний підхід передбачає поділ на прості та складні форми, на складні і складені, на основні і похідні; на основі лексичного структурного аналізу на кількісно-лексемні типи (однолексемні, дволексемні, трилексемні, чотирилексемні, антропонімійно-апелятивні) [7, с. 7-11]. Семантичний поділ залежить від денотата (імена людей, назви етносів, племен, народів, націй, власні назви географічних об'єктів, назви космічних об'єктів, клички тварин і т. п.) [42, с. 511-523; 12, с. 277].

У класифікації за семантичним принципом оніми поділяють на ієрархічні класи залежно від називаних об'єктів. Найцікавішим для історика (оскільки можна сподіватися на прийнятну для історичної топографії та історичної топоніміки схему) є класифікаційний підхід відомого українського мовознавця Андрія Білецького [14, с. 406-411]. В короткому огляді цієї класифікації за авторством Ірини Казимирової названо такі одиниці: надклас, клас, підклас, порядок. Топоніми творять клас, що має два підкласи – фізіоніми (назви фізичних, природних об'єктів) і техноніми (назви об'єктів, що їх створили люди, переважно населених пунктів) [14, с. 409]. Обидва підкласи відповідно поділяють на порядки, порядки на підпорядки, а підпорядки на підрозділи.

Лінгвісти зосередили свою увагу на опрацюванні тільки декількох порядків топонімів. Передусім це стосується гідронімії, тобто студій назв водної мережі, переважно річок; ці назви вважають найстарішими і найбільш стійкими, а сам напрям вивчення водних об'єктів був започаткований ще в XIX ст. [14, с. 406-411]. Чимало розвідок присвячено ойконіміці, що вивчає назви поселень [30, с. 139-141; 16, с. 133-138], але, як стверджує дослідниця Алла Коваль, такі праці обмежені аналізом походження і написання власних географічних назв [8, с. 334-341]. Популярними є дослідження у сфері антропоніміки, що вивчає імена, прізвища, прізвиська людей [7, с. 7-19; 22] (навіть в аналізі топонімів спираються на дослідження імен та прізвищ [15, с. 252-261], причому на початкових етапах оніми відображали семантику посесивності [2, с. 33-37], тобто об'єкт називали іменем власника). Надзвичайно цінними для історика є дослідження львівського мовознавця Романа Осташа, який довів, що нерідко загальні назви можуть перетворюватися на власні (онімізація апелятива); для прикладу такі апелятиви, як «воля», «волиця», «вувька», «слобода» нерідко з загальної назви-поняття перетворювалися на ойконіми (назви поселень) [24; 25; 26].

Більш синтетичними є напрацювання географів, проте нерідко в таких роботах не враховано час виникнення назви (що є абсолютно необхідним в історичних дослідженнях).

Для топоніміки, як і загалом для ономастики, важливими є етимологічні дослідження, тобто вивчення походження онімів [12, с. 265].

Доволі новим напрямом у вивченні онімів є когнітивна ономастика. Наприклад, Олена Карпенко, застосувавши метод концептуального аналізу власних назв, показала особливості та специфіку ментального лексикону [18, с. 144, с. 144-145]. Дослідження цього напрямку стосуються модерного періоду, тому такі методики складно застосувати для ранньомодерного періоду.

Географи вважають, що методики поділяють на три групи – традиційні, нові і найновіші, причому до традиційної групи відносять одночасно польові дослідження, описові методи, необґрунтовано додаючи історичні та лінгвістичні наукові методи; до нових – географічні і картографічні, порівняльно-історичні, кількісні; до найновіших – математичні, статистичні, методи моделювання, теорії інформації, засоби ГІС-технологій [1, с. 6-8].

Цікавою з погляду класифікації є робота дніпровського географа Олега Афанасьєва [1, с. 13], в якій автор розглядає топоніми України як усталену систему, стверджуючи, що в суспільно-географічному середовищі ця система просторово утворює суцільний шар, між тим кожен окремий топонім є територіально визначеним. Дослідник поділяє топоніми на «природні» та «суспільні», виходячи з того, що саме виступає атрибутивним компонентом тієї чи тієї назви, – природна система (геоморфологічна, фізико-географічна, річково-басейнова) чи адміністративно-територіальне районування. Далі О. Афанасьєв застосовує класичний, прийнятий і в лінгвістиці, поділ топонімів, виходячи з різноманітних видів атрибутивних компонентів (та опрацьованості цих одиниць у науковій географічній літературі) і виокремлює гідроніми (географічні назви об'єктів гідрографічної мережі), ойконіми (назви населених пунктів), ороніми (назви гір, горбів, гірських хребтів), хороніми (назви територій), дромоніми (назви шляхів сполучень) [1].

З-поміж досліджень з топоніміки вирізняються публікації географа Олексія Гнатюка [3, с. 144-147], у яких ідеться про спосіб самоідентифікації населення на основі сучасних назв. Методика, застосована у цих працях, полягає в тому, що сучасні міські назви аналізовано за трьома ієрархічними рівнями (субетнічним, регіональним і локальним). Автор наголошує, що для такого типу студій більш значущою є семантика назв, через що він додавав до бази дані «за принципом єдності денотата, тобто особи, події, явища тощо, на яке вказує цей урбанонім» [3, с. 145]. Дослідження дало змогу визначити кількісні показники поширення урбанонімів, що пов'язані з локальною історико-культурною спадщиною та характеризують самосвідомість населення за різними рівнями.

Не дивує, що в часи інтердисциплінарності географічне дослідження має соціологічний напрям. Тому не випадково в соціології сучасні офіційні, юридично закріплені назви вивчають подібно до тих методів, що застосовано у згаданій географічній студії. Суть дослідження полягає в тлумаченні назв вулиць як складової творення міфології сьогоdnішнього міста [20, с. 286-299]. У схожий спосіб інтерпретував процес перейменування львівських вулиць у першій половині 1990-х років минулого століття Ярослав Грицак [33, с. 140-164].

Маю зауважити, що історичних досліджень, у яких були б запропоновані варіанти класифікації і методики дослідження топонімів, відшукати не вийшло. Для прикладу в статті Андрія Зубка, у якій ідеться про три етапи студій онімів в Україні і про здобутки в цій галузі, сказано таке: «Оними, як історичне джерело, входять в коло досліджень історичної науки, джерелознавства, а також багатьох спеціальних історичних дисциплін. Для їх справжнього розуміння необхідно добре вивчити спосіб життя, світосприйняття, господарську діяльність, перипетії історичних подій, економічні і соціальні відносини в тих людських спільнотах, в яких у свій час народилися ці власні назви» [12, с. 265]. З цитати випливає, що не назви виступають у ролі історичного джерела, а навпаки, для студіювання назв дослідник повинен бути добре обізнаним з історичним тлом.

Ще в 1960-х роках ХХ ст. Ярослав Дашкевич стверджував, що топоніміка не має усталеної методики дослідження [4, с. 86], а використовувані методи є трудомісткими, часто трапляється «топонімічний примітивізм» – етимологізація назв. Очевидно, ідеться про

штучне чи помилкове встановлення походження слова [4, с. 83-86]. Прикладом такої вульгаризації використання топонімів як історичного джерела може бути безапеляційне твердження, що, якщо, наприклад, урочище має назву «замочок», то саме тут можна сподіватися під час археологічного дослідження знайти залишки фортифікацій. Я. Дашкевич вказував на невиправдане впровадження до вжитку назв, які були спотворені в XVII–XVIII ст. [5, с. 208], а також на ненавмисне або й зумисне заплутування ідентифікації топонімів [6, с. 8-13].

Труднощі в теоретичній сфері історичної топоніміки проявляються з моменту спроби вписати урбаноніми в ієрархічну структуру топонімікону. Урбаноніміка охоплює всі власні назви, які утворилися на території конкретного поселення, що має ознаки міста [31, с. 11-15; 11, с.77-79], тобто урбаноніми – це внутрішньоміські назви.

Урбаноніми не зовсім вписуються в систему А. Білецького, бо вони, з одного боку, творять окремий порядок разом із гідронімами, ойконімами, оронімами, а з другого, – належать до обох підкласів топонімів, оскільки на території міста є і фізіоніми, і техноніми. В обидва ці порядки потрапляють відантропонімічні назви, тобто такі, де об'єкти названо на честь людей (іменами, прізвищами).

Повна структура кожного оніма (тобто і всіх топонімів, включно з урбанонімами) складається з двох частин: *денотата* (атрибутивного компонента члена-ідентифікатора), що відповідає загальному поняттю, такому, як місто, вулиця, став, лан, та *власне назви* (найменування) – відрізнявальний член (місто Львів, вулиця Широка, лан Фрайборковський) [32, с. 28]. Звичайне поняття отримує статус назви з моменту, коли стає її (назви) складовою – членом-ідентифікатором [32, с. 31].

Урбанонімічні дослідження (філологічного спрямування) в Україні переважно стосуються індустріального періоду історії [26, с.29]. Сама урбаноніміка почала виокремлюватися з мікротопоніміки [19, с. 8] в останній третині ХХ ст. (оскільки за радянського часу українська наука була епігоном російської, що зацікавилася урбанонімікою від 1960-х років ХХ ст. [28, с. 235-238]), – саме тоді сформувалися основні засади термінології та класифікації топонімів, які, до речі, зараз переосмислюють російські вчені [21, с. 5-10].

Розглядаючи місце урбанонімів в ономастичному просторі, Анастасія Титаренко стверджує, що як підсистема топонімічної системи виступає і урбанонімічна. Дослідниця вважає, що урбанонімам властиві спільні для всіх класів топонімів характеристики, але при цьому вони мають сім власних властивостей (високий ступінь змінюваності; загалом низький ступінь популярності; переважна одномовність; слабкий зв'язок з діалектом; семантична мотивованість більшості назв; перевага штучної номінації над природною; писемна закріпленість [28, с.237]). Ці характеристики не підтверджені прикладами, а тому деякі з них видаються сумнівними: що таке, наприклад, ступінь популярності? Про семантичну мотивованість (?) і писемну закріпленість (?), гадаємо, можна говорити тільки щодо міст ХІХ–ХХІ ст. Історик міста (особливо такого міста, що функціонувало впродовж тривалого магдебурзького періоду) складно погодитися з твердженнями щодо одномовності урбанонімів, принаймні традиційні назви вулиць у пізньому середньовіччі звучали латиною, а пізніше (на теренах Польського королівства) навіть у документах були перекладені польською мовою.

Польська вчена-філолог Квіріна Гандке в докладній студії про називництво у Варшаві стверджує, що генеза і спосіб називання в європейських містах походять від традиції античного Риму, і класифікацію здійснює відповідно до двох критеріїв: просторового та словотвірного [32, с. 28].

Російська дослідниця Наталя Подольська запропонувала поділити урбаноніми на три підгрупи: на агороніми – назви площі, майдану, ринку; одоніми – назви лінійних об'єктів у місті (вулиць, проспектів, бульварів, алей, провулків і тощо); хороніми міські – назви будь-якої частини міської території (район, квартал, цвинтар і т. д.); назви будівель [27, с.7-15,

154, 27, 50, 160-161]. Хиби цієї класифікації полягають, по-перше, в тому, що зовсім відсутні назви природних об'єктів (водної мережі, рельєфу, рослинності) на терені міста, по-друге, в розмежуванні їх на агороніми та хороніми. Якщо одоніми мають лінійний характер, то обидва інші, агороніми і хороніми, – площинний; дуже умовну відмінність можна помітити хіба що в планувально-містобудівній структурі, якщо квартал – це забудована територія, то майдан – не заповнена, а тільки оточена будівлями площа. З переліку прикладів підгруп випливає, що багато спільного мають і агороніми з одонімами, – все це є одиниці міських транспортних і пішохідних комунікацій. Якщо вивчати урбаноніми, використовуючи цю чи інші лінгвістичні класифікації, то поза увагою дослідника залишиться багато об'єктів будь-якого міста, а крім того, їх не буде розглянуто з урахуванням часу виникнення, функціонування і зникнення.

Доступні студії з урбанонімії базовано на дослідженнях етимології або семантики урбанонімів, але без урахування їхніх класифікаційних ієрархій.

Проблемам етимології назв на слов'янських землях чималу увагу присвятили словацькі дослідники. Зокрема представники братиславської школи наголосили на одній із причин появи урбанонімів – необхідності особи орієнтуватися у просторі (орієнтаційна функція назв) [31, s.12-13]. Важливим є висновок про змінність (нестабільність) об'єктів номінації. На думку Рудольфа Крайчовича, тільки назви, етимологія яких пов'язана з реальними (природними) обставинами (напрям, розташування), не залежать від політичної ситуації і є стабільними [37, s. 23]. Польський історик Юзеф Матушевський вивчав співвідношення між стабільними та нестабільними назвами [39, s. 28]. Рудольф Крайчовіч зафіксував також залежність між величиною міста та міським називництвом – що менше місто, то більша залежність назв вулиць від реальної(природної) ситуації [37, s. 21-27].

Вагомий внесок до студій з етимології львівських міських назв зробив Іван Крип'якевич [17, с. 85-87]. Він проаналізував походження назв вулиць і відзначив інформативне значення урбанонімів для вивчення історії міста, тобто можливість використання внутрішньоміських назв як історичного джерела. Комунікації він поділяв на гостинці і дороги, які з'єднували місто з зовнішнім світом, та вулиці, що виконували функції внутрішньоміських з'єднань. У його розвідці назви вулиць систематизовано й поділено на декілька груп за ознаками (їх розташування щодо географічних об'єктів, виміри, національна і професійна належність); названо також імена вулиць у передмістях, ці оніми утворено від прізвищ власників і від найближчих сакральних споруд [17, с. 87].

Семантику урбанонімів у другій половині ХХ ст. вивчав польський дослідник Анджей Виробіш [42, s.511-523], пов'язуючи її безпосередньо з використанням міських назв як історичного джерела. Для аналізу значення міського називництва цей автор дослідив урбаноніми, що пов'язані з природою, функціями та людьми. Відповідно ці категорії назв було поділено на групи. Дослідник для кожної категорії і групи використав назви вулиць і площ усієї території сучасного міста, не позначаючи, де був названий об'єкт у магдебурзький період – в середмісті, у передмістях чи на території прилеглих сіл. Найбільше уваги він приділив назвам середміських вулиць, хоча в дослідженні є окремі зауваги, присвячені назвам, що виникли поза мурами міста. Зокрема, аналізуючи категорію «природа» (яка охоплює природне середовище, геологію, географією, топографію, фізіо- та гідрографію, світ рослин і тварин), учений наголошував, що найбільше вулиць із назвами такого типу (Джерельна, Греблі, Жаби, Ставки, Журавлина) розташовані поза межами колишнього середмістя. Серед назв категорії «функції», що віддзеркалюють діяльність людини, трапляються урбаноніми, пов'язані з планувальною структурою міста, зокрема долокаційного періоду (Старе Місто), часів першої локації (Старий Ринок); сюди ж належать і назви навколишніх поселень, що залишаються переважно в назвах дільниць міста, і назви юридик, котрі трансформуються у назви вулиць. Одночасно назви юридик А. Виробіш визначає як категорію «люди» та її групу, що містить назви, які зберігають інформацію щодо належності об'єктів [42, s. 517, 518, 523]. Зокрема, у Варшаві назви юридик, що існували

впродовж XV–XVIII ст., трансформувалися у назви вулиць, а межі юридик перетворюються на вулиці [43, s. 261]. З цього дуже докладного і цінного в плані опрацьованого джерельного матеріалу дослідження випливає, що, беручись аналізувати лише назви вулиць і площ, автор непомітно для себе звертається до хоронімів та ойконімів, разом із назвами юридик та підміських поселень.

Отже, аналіз семантики та етимології назв міських топографічних об'єктів може дати інформацію щодо фізιοграфії, зовнішнього вигляду, забудови, комунальних функцій, господарчих стосунків, суспільних відносин, етнічного [13, с. 298-308; 35, s. 131-47; 40, с. 149-155] та професійного складу [36, s. 15] мешканців міста [42, s. 513-521]. Крім того, оскільки внутрішньоміські назви до XIX ст. утворювалися спонтанно і часто не мали правового значення [42, s. 511], то, використовуючи урбаноніми як джерело, дослідник довідується про час їхньої появи (за умови, що назви взято з датованих фіскальних документів) [34, s. 211], топографію соціальних функцій, тобто розселення ремісників відповідно до професій [41, s. 289]. Назви вулиць у середмісті підтверджують збереження там соціальних і топографічних функцій онімів [41, с. 279]. Автор цієї статті робить спробу використати одоніміку як складову соціотопографічного методу для ретроспективної локалізації нерухомості в містах, зокрема, виокремити назви традиційні і офіційні, вказати на іррадіацію назв, розмитість деяких понять, що були денотатами урбанонімів [10, с. 166-173; 11, с. 129-133].

Опрацьованої єдиної методики використання урбанонімів як історичного джерела на сьогодні немає. Словацький дослідник Рудольф Крайчович пропонує поетапне евристичне дослідження урбанонімів відповідно до такої схеми: максимальне нагромадження внутрішньоміських власних назв, починаючи від найстарших, за допомогою вивчення всіх доступних писемних та картографічних джерел, складання картотеки урбанонімів у трьох варіантах (хронологічному, ретроспективному й комбінованому), систематизація урбанонімів відповідно до вибраних критеріїв [37, s. 22-27], не конкретизуючи їх.

На основі викладеного вище матеріалу можна спробувати визначити кілька критеріїв, за допомогою яких дослідники різних фахів вивчали урбаноніми:

- лексико-морфологічна будова назви (морфологічний);
- походження оніма (етимологічний);
- значення оніма (семантичний, який передбачає ієрархію онімів);
- територіальне місце топоніма в суспільно-географічному середовищі (просторовий);
- наявність чи відсутність правового статусу (адміністративно-правовий);
- час виникнення і функціонування (хронологічний).

Зрозуміло, що аналіз урбанонімів, дібраних за одним чи кількома критеріями, не може бути повним і зумовлює певний хаос в їхньому дослідженні, не кажучи вже про можливість опрацювання методики використання назви як історичного джерела. Однобокість здійснених студій посередньо підтверджує соціолог Людмила Малес, котра відзначає, що століття тому етимологія топонімів була прозорою, а найменування – очевидними і функціональними [20, с. 288].

Попри описані лакуни, що є в роботах з урбанонімії, лише з короткого огляду досліджень, поданого вище, випливає, що урбаноніми надають немало інформації і є цінними для історичних урбаністичних студій. Внутрішньоміські назви мають структуру, аналогічну для топонімів загалом, тобто охоплюють всі природні і створені людиною об'єкти на терені якогось урбаністичного утворення. Вивчення назв найкраще ілюструвати на конкретному прикладі, у цій статті – Львова.

Урбаноніміка Львова. Усі урбаноніми можна поділити на офіційні та неофіційні. У модерний період практично всі назви мають офіційний характер, оскільки їх надають органи влади відповідно до затвердженої процедури. У Львові до моменту впровадження статусу гмінної автономії 1870 р. [11, с. 65-66] найменування були неофіційними, вони ввійшли в

ужиток з усного мовлення, поширилися на деякі документи, на мапи, які досить широко використовували від середини XVIII ст. Тому такі назви можна називати традиційними. Таке враження, що традиційний характер назв не створював проблем ані мешканцям, ані владі, більше того, цього, здається, ніхто навіть не усвідомлював. Неофіційні традиційні назви з'являлися і зникали, окремі з них закріпилися на тривалі періоди.

Функціонування назв на адміністративній території Львова. Назви об'єктів на теренах міста, так само як і в інших поселеннях та й на природі, виникали з двох причин. По-перше, людині необхідно якимось чином орієнтуватися в просторі. І сьогодні на побутовому рівні (якщо напохваті немає мапи або хтось не вміє і не хоче нею користуватися) ми часто пояснюємо, де щось розташовано, за допомогою описових інформаційних фраз, на кшталт «біля будинку зеленого кольору повернути направо, а далі йти прямо до крамниці з фіолетовою вивіскою і повернути наліво». Конструкції такого типу нерідко трапляються в податкових реєстрах ранньомодерного часу „Okolo Kramow bogatich“ (Біля багатих крамів), „V Marczina niemcza“ (В Мартина-німця), „Przłs Vliczana drugi stronie“ (Через вулицю на другому боці) [44, ф. 52, оп. 2, спр. 772, арк. 288. (1603 р.), 314, 324 (1605 р.)]. Без сумніву, подібними описами користалися люди і в приватних розмовах. По-друге, від моменту появи влади в будь-якій формі (тут переважно йтиметься про міське самоврядування) нерухомість оподатковувалася, тож виникала необхідність якимось чином означувати в документах, які фіксували той чи той податок.

Уся нерухомість була на терені, що перебував під юрисдикцією органу влади, – в місті магдебурзького права, зокрема у Львові, – це була обширна територія «міста в мурах», передмість та міських сіл. Відносно масово збереглися записи щодо зібраних податків у львівських документах, починаючи від XVI ст. На цей час територія магдебурзького міста саме остаточно сформувалася і її складовими були середмістя, Галицьке та Краківське передмістя і села (Замарстинів, Клепарів, Голоско Велике і Мале, Кульпарків, Білогоща, Брюховичі), а також – шпитальні і раєцькі села: Малехів, Скнилівка, Зубрі та Сихів. Ця територія складалася із наданих місту ста намірених ланів і немірених обшарів [11, с. 129-158]. Середмістя, або «місто в мурах», майже від моменту своєї появи мало дуже урбанізований вигляд, – будинки і кам'яниці щільно оточували периметр ринкової площі, від кожного рогу якої відходило по дві взаємно перпендикулярні вулиці, так само забудовані рядами будівель. Зовсім інакше виглядали передмістя. Спочатку це були переважно ліси і луки, де-не-де поміж яких вкраплювалися осаді – поселення передміщан більш подібні до хуторів чи маленьких сіл, оточені городами, садами, ріллею, пасовиськами (згодом рукотворна інфраструктура кількісно зростала: з'явилися фільварки, монастирі, замські будинки міського патриціату). Міські села своєю інфраструктурою і способом життя взагалі нічим не відрізнялися від сіл іншої форми власності; переважно сільська садибна забудова з усіх боків була оточена оброблюваними полями та іншими вгіддями, які прилягали до таких самих полів сусідніх сіл.

Зрозуміло, що і для орієнтування в просторі, і для запису зібраних податків усе це різноманіття, створене природою і людиною, потребувало якогось означення. Крім видимих природних і рукотворних орієнтирів, що найменували, на теренах міської юрисдикції були, можна так назвати, невидимі параметри. Йдеться про земельні наділи: від найменших – пляцу, ґрунту чи загород до найбільших – ланів (варто зауважити, що деколи одночасно в записах податкових реєстрів ці поняття фігурують як цілком реальні об'єкти-денотати).

Спочатку в податкових реєстрах вказували тільки ім'я платника, деколи в поєднанні з фахом або релігією-національністю. Залежно від особистих бажань писаря в деяких реєстрах вказували якісь назви або описували шлях, вздовж якого урядник збирав податок з нерухомості. З XVI ст. мешканців міста щораз частіше фіксують за прізвищами, а нерухомість почали означати за прізвищем, додаючи суфікс «ski/cki» «ska/cka» (залежно від роду об'єкта оподаткування). З часом, приблизно в XVII ст., назви такої форми закріпилися і в податкових реєстрах: разом із назвою нерухомості почали вписувати і прізвище

актуального господаря. Таке означення не було винятковим для Львова, подібно фіксували посілості й у Варшаві, причому часто назву давали не на честь «першого чи найважливішого власника» [32, s. 197]. Шляхи сполучення переважно називали за іменем важливого міста, до якого цей шлях вів, природні об'єкти – за типовими ознаками. У виникненні назв величезну вагу мали зміни (купівля-продаж, поділ) земельних ділянок. З такого фрагмента нелегко збагнути, де вже йдеться про назви, а де – про власників: “Pana Pawła Jelonka nieboszczyka folwark od pola dawno czynszu gr.18. Tenze Jelonek nieboszczyk na obszarze mieszkał Horodeckiego, co poskupował u Marcin Diaphus oleiarz y nieboszczyk p. Przeddziecki gdzie wszystkich bywało szesc, ci oddaią czynszu xiędzom vicaryom lwowskiem, po nichbyogrod wielki Wawrzynca furmana potomkow na czynszu gr. 24, ale iako rozerwano ci płacic powinni zł. 1” [23, c. 220]. Територія поділялася між орендарями, змінювалася функція, отже, дробилися і змінювалися назви. Подібне явище описано і в синхронному записі: “Walenty Zyia z części ogrodu Herpekramowego dawał po gr.4, ale Zydzi skupieli na okopisko daią zł. 2” [23, c. 221].

Ситуація змінилася після 1772 р. – приєднання Львова і провінції до складу Австрійської монархії. Серед низки розмаїтих реформ були впроваджені конскрипції ні номери, що їх надавали всім спорудам міст і сіл відповідно до певної системи, – найнижчі, початкові номери надавали будинкам найголовнішим, зведеним у центрі міста.

1867 р. Австрійська монархія була реформована в Австро-Угорську імперію, і того ж року у Львові була створена комісія у справі нового нумерування будинків і визначення назв передмість та вулиць Львова. 1871 р., після того, як Львів отримав статус гмінної автономії (14 жовтня 1870 р.), здійснено офіційне впорядкування омонімічних одиниць, яке переважно полягало у наданні нових офіційних назв вулицям та площам і у впровадженні так званої орієнтаційної нумерації. Ця нумерація співіснувала впродовж кількох десятиліть зі старшою конскрипційною системою означення будівель [11, с. 66-67]. Така система означення нерухомої власності є до цього часу, хоча самі назви вулиць упродовж ХХ ст. зазнали декілька засадничих змін. Сьогодні офіційний характер мають і назви інших об'єктів: парків, скверів, ставків, окремих будівель і закладів.

Адміністративне затвердження назв і той факт, що називали лише вулиці, вплинули на підсвідомість громадян в той спосіб, що урбаноніміку почали сприймати як історію назв тільки вулиць, а саму вулицю як лінійне утворення.

Насправді в пізньосередньовічній та ранньомодерний період усе, що отримувало певні назви, розташовувалося на території міста і займало якусь площу-ділянку. А сама ця територія міста не була сталою, вона формувалася і мінялася, збільшувалася і деколи зменшувалася. Якщо поняття «місто» сприймати не як видимо урбанізований терен, а як землі, які належали йому юридично (були під міською юрисдикцією), то в магдебурзький період територія міста Львова формувалася від XIII до середини XVII ст. і станом на 1608 р. складалася з «міста в мурах», двох передмість і 11 сіл. Напевно, внутрішні межі між названими частинами [11, с. 95-126] не затверджувалися ухвалами міської ради, але вони були відносно постійними, що можна пояснити приватною власністю на землю окремих осіб чи установ всередині цих утворень, які пильно дбали про незмінність свого добра. З півночі до середмістя прилягала так звана Старостинська юридика, яка належала королівщині, але, створюючи практично острів серед земель міської юрисдикції, входила з ними в єдиний міський організм.

Після 1772 р. внаслідок змін у фіскальній політиці територія передмість спочатку номінально потрапила під міську юрисдикцію, а міські села були виключені з власності міста. Вже за короткий час сталися фактичні зміни у використанні цього міського простору. В документах початку австрійського панування два давні передмістя міської юрисдикції і Старостинська юридика (передмістя королівської юрисдикції) були переділені на чотири частини: Галицьке, Краківське, Жовківське і Бродівське. Коли місто отримало статус гмінної автономії, назви передмість були офіційно закріплені, а самі межі не зазнали змін порівняно з попереднім періодом. Назви для трьох перших передмість, як зазначається у протоколах

засідань комісії, мали історичне підґрунтя, а також залишилися в побутовому вжитку мешканців, а назву «Личаківське» для четвертої частини передмістя впровадили як таку, що «від давніх років на устах усіх» [44, ф. 52, оп. 1, спр. 34, арк. 1зв.]. Окрім офіційно названих вулиць та передмість, у Львові й надалі використовували неофіційні назви, які мали ознаки хоронімів. Дослідження показали, що з 48 назв, які збереглися донині і стосуються середмістя та колишніх передмість Львова, одна виникла наприкінці ХХ ст. і 8 впродовж його першої половини. Ще 15 хоронімів (як і об'єктів, які вони іменують) походять з ХІХ ст., генезу інших варто шукати в ранньомодерний час [9, с. 198].

Враховуючи науковий досвід вивчення урбанонімів у різних наукових галузях, а також специфіку функціонування внутрішньоміських назв на території Львова від пізньосередньовічного часу до сьогодення, пропонуємо в дослідженні розглядати традиційні хороніми на адміністративно залежному від магдебурзького магістрату терені середмістя і передмість Львова. Класифікацію здійснювати відповідно до членів-ідентифікаторів – денотатів-об'єктів. Вулиці, що в джерелі потрактовано площинно, можна також розглядати як хороніми.

Із студій історичної топографії Львова [11, с. 88-246] випливає, що на його території розміщено і відповідно названо різноманітні об'єкти. Власне, назви незалежно від свого денотата були щонайменше трьох типів:

- традиційні – переважно вулиць і переважно у «місті в мурах», що відповідали професіям, етносам, природним ознакам і т. п. і які, не виключено, були запозичені разом з магдебурзьким правом від міст-донаторів;
- інформативні, що вказували, куди веде дорога чи шлях, яку унікальну споруду розташовано поблизу і т. п.;
- посесивні, які вказували, хто був власником об'єкта, ці назви кількісно значно переважали урбаноніми інших типів.

Для всіх типів назв притаманні певні характеристики:

1. нестабільність назви, – зокрема для об'єктів, що їх створила людина, назву часто змінювали у разі зміни власника [11, с. 281-309];
2. іррадіація назви – поширення або перехід назви з одного об'єкта на інший, наприклад, з поселення на вулицю [11, с. 178-179];
3. онімізація апелювання – перетворення загальної назви на власну назву [11, с. 23, 81, 173-175, 182, 227, 237];
4. розмитість понять – межі багатьох традиційних хоронімів неможливо визначити, оскільки названа за якоюсь ознакою територія поширювалася на близькі терени відповідно до індивідуального сприйняття урядника чи іншої особи [11, с. 91, 141, 169, 178, 179, 181, 182, 202, 283, 285].

Методологічні засади і методи класифікації. Одержана в емпіричний спосіб пропозиція класифікувати урбаноніми не за назвами, а за об'єктами-денотатами корелюється з сучасним трактуванням простору міста як гетерогенної системи (коли простір міста це не лише місце, де відбуваються соціальні процеси, а й продукт людської діяльності і уяви), пов'язуючи дослідження під таким кутом зору з так званим *spatialturn* (просторовим наверненням). Методологічні засади цього явища спонукають розглядати простір не тільки в контексті соціальних процесів, а і враховуючи ідеї та уявлення. Навернення до простору (просторове навернення, *spatialturn*) запропонував 1989 р. Едвард Вільям Соїя (*Edward William Soja*) в тренді постмодерної культурної і суспільної географії та в контексті функціонування сучасного міста. Цей географ і урбаніст обґрунтував застосування символічного виміру для студій суспільних процесів і просторової реальності [38, с. 189-200]. Мішель Фуко (*Michel Foucault*) стверджував про можливість горизонтального вивчення простору, що означає, що в просторі одночасно відбувається дія багатьох процесів або в одному місці зосереджено багато просторів. Концепції «просторового навернення» для середньовічних і ранньомодерних студій не суперечать і погляди німецько-американського

філософа першої половини ХХ ст. Ернста Кассіра (Ernst Cassirer) і французького філософа Анрі Лефевра (Henri Lefebvre). Перший запропонував трактування простору як явища символічного і абстрактного; за його образним висловом, міський простір творить мову, словами якої є будівлі, площі, вулиці; синтаксичними виразами – середмістя і околиці, а синтаксичною структурою – соціальне і культурне життя. Другий – автор теорії суспільного простору як витвору економічних і політичних чинників та наданих їм символічних значень [38, s. 193-194]. У цьому контексті можна розглядати об'єкти як реальні утворення в міському просторі, а їхні назви – як уявлення про цей простір.

Для класифікації об'єктів-денотатів можна використати досвід класифікації об'єктів та суб'єктів нерухомості та взаємозв'язки між ними [11, с. 247-252]. Місто є складною цілісною системою. Для її аналізу передбачено поділ цілого на компоненти, але при цьому втрачаються не лише істотні властивості системи, а й зникають суттєві властивості її частин; аналітичний метод доцільний, якщо можна ціле розділити на взаємно незалежні частини. Якщо інфраструктуру передмість можна умовно назвати об'єктами і умовно поділити на три великі групи: угіддя, підприємства та поселення, то, створюючи із застосуванням елементів системного аналізу дерева ієрархії об'єктів називництва ранньомодерного міста, ці об'єкти поділяють на природні і рукотворні, а останні – на інфраструктуру та мірні (уявні, віртуальні) об'єкти. Рівень інфраструктури в основному збігається з ієрархією об'єктів нерухомої власності. До мірних належать видимі (фізично наявні) об'єкти і частини/ділянки землі, які виміряли, але які були лише позначені якимись межовими знаками. Це лани, загороди, пляци і т.п., тобто в певному розумінні – підоснова, «бекграунд» теренів, відповідно до якого люди створювали інфраструктуру. Розмитість окремих понять [11, с. 129-133] зумовило ситуації, що деякі денотати можна в одному випадку вважати бекграундом, в другому сприймати як конкретний об'єкт інфраструктури. Наприклад, поняття «лан» часто означає одиницю площі, але вжите в чернетці Головного інвентаря (Sta łanów inventarz główny, którym się ta liczba ich z dziedzictwami objaśnia porządkiem takim, iako maią mięć swoich położenia. iedne w halickim przedmieściu, drugie w krakowskim, a trzecie w osadach wieśnych) як денотат у посесивній назві із кількісним показником: “Półszosta łanow Freiborkowskich” чи “Półłanek Tyczńskiy Półtora łanówWalentowskich” [44, ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11зв., 13зв.] означає конкретне велике землеволодіння у передмісті.

Саме такий інтуїтивний поділ можна відстежити на основі студій назв теренів передмість, які зафіксовані в ранньомодерних податкових реєстрах (особливо тих, які опрацьовував Ансерін [23, с. 137-177, 205-224]).

Запропонований спосіб ієрархічної класифікації не враховує морфологічного (лексико-морфологічна будова назви) та етимологічного (походження оніма) критеріїв, частково відображує семантичний (значення оніма), але повністю задовольняє вимогам щодо просторового критерію. Щодо адміністративно-правового критерію, то визначені хронологічні межі дозволяють стверджувати, що всі назви можна вважати традиційними (неофіційними) хоронімами. Інша справа, що окремі об'єкти мали чітко описані межі (передмістя, лани, інші одиниці земельної нерухомості), а в деяких – ці межі були розмитими (зокрема, об'єкти природи, такі як гори, ліси, а також поселення). Застосування ієрархічного графу не спричинить перепон для їхньої фіксації, за умов побудови окремої залежності об'єктів з розмитими межами на базі основного графу. Певні труднощі виникають і якщо враховувати хронологічний критерій, – запропонована ієрархія передбачає досить жорсткі хронологічні рамки, які збігаються з пізньосередньовічним і ранньомодерним періодом міста, але з'являється питання визначення часу функціонування конкретного урбаноніма, життя якого часто не було тривалим. Можна, опрацьовуючи масові джерела, зафіксувати першу згадку і момент, коли назву більше не вживають. Це відбувається в кількох ситуаціях:

- В об'єкта інший власник. Тривалий час, десь до зламу ХVI–ХVII ст., посесивна назва змінювалася у разі зміни власника. Відповідно величезну вагу мали зміни власників (купівля-продаж, поділ) земельних ділянок, кам'яниць чи іншої нерухомості.

Прикладом можуть бути кілька назв того самого млина; 1626 р. сформульовано: “Młyn Pelczyznski, gdzie Sumiłowicza” [23, с.202], а вже 1695 р. млин позначено як старий Шумилівський: “Ze młyna Szumiłowskiego antiqvitus” [23, с. 293]. Можливо, на початку діяльності орендаря млин називали Пелчинським за назвою ставу, а пізніше – назва змінилася на посесивну. В другій половині XVIII ст. млин належав монастирю домініканок, а після касації перейшов у державну власність, що й засвідчував «подвійно посесивний» запис Йосифінської метрики: “Młyn kameralny ex dominikanek” [11, с. 212].

- Виникає поряд новий об’єкт, який дає зрозумілішу інформацію щодо місця розміщення. Назва з 1626 р. “Młyn nazwany Radziecki” [23, с. 202] віддзеркалює корпоративну власність міських райців. Цілком імовірно, що реєстри 1680 та 1720 років назвали його “Młynpods. Markiem” [23, с. 243, 328], оскільки майже навпроти в кінці XVII ст. було збудовано костел св. Марка, який і став визначальним інформативним чинником для означення місця розташування млина.
- Зникає сам об’єкт. Наприклад, з початку XVII ст. перестають використовувати саме поняття «лан» і їхні наймення також виходять з обігу, проте окремі з них залишаються як імена інших об’єктів, наприклад назва “Łan 1 u 3 czwiercip[ani]. Temricowey” [44, ф. 52, оп. 1, спр. 108, арк. 11 зв.] трансформувалася у 1711 р. у згадане вище найменування вулиці: “Ulica Tembrzyskiego” [23, с. 317]. Тобто коли об’єкт перестає існувати, його назва переходить на відносно близько розташований об’єкт.

Необхідно визначитися із засобом запобігання непорозумінням щодо синхронного чи послідовного функціонування назви конкретного об’єкта. Одним зі способів може бути зазначення всіх (або крайніх) дат фіксації власне назви, що стосується кожного з об’єктів.

Саме накопичення – створення банку власне назв є наступним (правда, дуже кропітким кроком) у студіях з урбаноніміки. Під час практичного накопичення з’являються нові істотні властивості власних назв. З позиції ієрархічної класифікації це означає, що не повною мірою вдалося виокремити взаємно незалежні частини систем та підсистем ієрархії. Зокрема аналіз накопичених назв дозволив відзначити такі властивості:

- **Багатоваріантність написання назви** можна проілюструвати на прикладі міських сіл, зокрема Кульпаркова: Gotlperkow, Kolpark, Kolperkow, Kolparkow, Kulparkow [11, с. 89, 90, 109, 128, 299].
- **Дублювання повної назви** виникало у тому разі, коли один і той саме власник володів двома або більше об’єктами одного типу. Можна згадати про два млини каноніків на Галицькому і Краківському передмістях [11, с. 212, 218].
- **Власне назва без апелятива.** Вивчення в ретроспекції хоронімів середини XIX – початку XXI ст. [38, с. 191-206] дало можливість відзначити, що в XIX ст. немало з них функціонували без апелятивів (Байки, Софіївка, Кастелівка). Ця форма є типовою для польської мови і таке явище називають еліпсом. К. Гандке підкреслює, що використання такої конструкції (еліпса) передбачало, що урядник хоча би в підсвідомості зберігає повну структуру назви [32, с. 32], тобто знає, про який об’єкт йдеться. В ранньомодерний час також трапляється чимало випадків запису тільки уточнювального члена назви без його ідентифікаційного члена. На жаль, підсвідомість укладача документа не поширюється на дослідника, тобто визначити, який об’єкт описує назва, можна деколи тільки з контексту документа. З виразу “Na Szpitalnym” [23, с. 193] дослідник Львова зрозуміє, що йдеться про лан. У переліку 1617 р.: “Na Snorkowym, Na Steckowym, Na Kamielowym... Na Slawinskiego” [23, с. 191] можна спробувати визначити з контексту за родом відмінка об’єкт (він– ґрунт, вона– парцеля, воно – поле).
- **Протоназви (описові назви)** Загалом прийнято вважати, що назва переважно складається з двох слів – апелятива і власне назви (хоча інколи розглядають складніші форми). Формування бази даних показало, що, крім типових назв, є одиниці

переважно уточнювальні, які можна назвати протоназвами, або описовими назвами [32, с. 31]. Як приклад можна продемонструвати записи реєстру 1636 р.: “Ulicę Przednia na tyle przez slak Krolewskiey studni y przez uliczke, którą do mieysca Sprawiedliwosci chodzą po gosciniec Kleparowski”; “Wedle ktorego okopiska iest ulica i za nią na gorze droga Kleparowska, gdzie przy drodze Sprawiedliwosci”; “Na slaku Krolewskiey studnie” [23, с. 220, 221, 223]. У першому записі вираз «передня» виступає не як назва, а описує розташування вулички щодо топографії інших важливіших об'єктів (тут шлях Королівської студні). У XVII ст. розширювалася інфраструктура передмість, треба було краще пояснювати, де що розміщено, але, з другого боку, це завдання полегшувалося, бо стало більше орієнтирів. Двічі згадану описову форму «шлях [до] Королівської криниці» з XIX ст. і донині успішно вживають в офіційній назві – вулиця *Źródłana*/Джерельна.

- **Розмитість понять.** Така розмитість характеризується вище з позиції площинного сприйняття урбанонімів і стосується переважно лише власної назви без апелятива. Одночасно можна говорити і про розмите (неоднозначне) трактування деяких денотатів-об'єктів. Якщо ми припускаємо, що назва є уявленням про реальні об'єкти у міському просторі, тоді ці об'єкти-утворення денотати, котрі відповідають певним поняттям. Їхнє трактування часто буває неоднозначним. У львівських ранньомодерних достатистичних джерелах ця проблема проявляється щодо характеризуваних природних і створених людиною (інфраструктурних і мірних) об'єктів, які отримували назви і/або були складовими міської топографії. Передусім це стосується таких часто вживаних понять, як «вулиця», «лан» і «передмістя» [11, с. 182-205, 145-151, 157-158, 129-133]. Причина різного трактування могла би полягати в тому, що будь-яке поняття не мало уніфікованого і юридично визначеного пояснення, яке б змушувало урядника хоча б в одному і тому ж документі однозначно його застосовувати.

Зважаючи на виявлені властивості (багатоваріантність написання назви, дублювання повної назви, уживання власне назви без апелятива, наявність протоназв, розмитість понять), урбаноніми можуть бути опрацьовані як додаткові підсистеми ієрархії вже для власне назв, а не для об'єктів або як незалежні частини систем та підсистем ієрархії. Тоді необхідно відшукувати зв'язки між назвами підсистем та об'єктами основної ієрархії.

З наведених прикладів випливає, що урбанонімічні студії неможливі без глибокого зв'язку з вивченням історичної топографії урбаністичного утворення, так само, як і навпаки, відтворення історичного культурного краєвиду неможливе без застосування вивчення назв.

На завершення варто звернути увагу на можливість використання геоінформаційних систем. Створення такої системи на топогеодезичній підоснові з нанесенням усіх об'єктів побудованої ієрархії дозволяє «прив'язати» до неї всі власне назви з їхніми характеристиками, властивостями та винятками, не кажучи вже про джерельну базу та літературу проблеми. Така візуалізація повинна значно полегшити продовження студій історичної урбаністики міста.

Література

1. Афанасьєв О. Є. Географічне дослідження топонімічної системи України / О. Є. Афанасьєв. – Автореф. дис. кандидата геогр. наук. – К., 2006. – 24 с.
2. Галай О. Джерела і способи творення урбанонімів / О. Галай // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Ужгород, 2009. – Вип. 13. – С. 33-37.
3. Гнатюк О. Урбаноніми міст України як маркер територіальної ідентичності населення / О. Гнатюк // Часопис соціально-економічної географії. – Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – 2013. – Вип. 15 (2). – С. 144-147.

4. Дашкевич Я. Р. Топоніміка та історичні дослідження. – Рец. на кн.: Никонов В. А. Введение в топонимику. – Москва, 1965 // Архіви України (Київ). – 1966. – № 5. – С. 83-86. – Підпис: Я. Степанів.
5. Дашкевич Я. Р. Навколоісторичного атласу України / Я. Р. Дашкевич // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1993. – Вип. 4. – С. 208.
6. Дашкевич Я. Р. Виникнення міст України: міфи та реальність / Я. Р. Дашкевич // Український історичний журнал (Київ). – 1992. – № 2. – С. 8-13.
7. Денисюк В. В. Антропонімія українських історіографічних пам'яток другої половини XVII – XVIII ст. / В. В. Денисюк. – Автореф. дис. кандидата філол. наук. – Київ, 2003 – 24 с.
8. Дмитрієнко М., Іщенко Я. Топоніміка України – наша заповідна спадщина. – Рец. на кн.: Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. – К.: Либідь, 2001 // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики, 2007. № 15. – С. 334-341.
9. Долинська М. Функціонування хоронімів на території Львова впродовж середини XIX – початку ХХІ ст. / М. Долинська // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій / Інститут історії України НАН України, Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – № 1. – С. 191-206 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/14.pdf>
10. Долинська М. «Вступ до соціотопографії», як узагальнений метод історико-архівних попередніх досліджень в реставрації архітектурних об'єктів / М. Долинська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура. – 2001. – № 429. – С. 166-173.
11. Долинська М. Історична топографія Львова XIV–XIX ст./ М. Долинська. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 356 с.
12. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми – СІД. – С. 263-271. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.history.org.ua/JournALL/sid/15/19.pdf – 29. 09. 2011.
13. Капраль М. Національні громади XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини) / М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, Львівське відділення Ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2003. – 440 с. – С. 298-308.
14. Казимилова І. А. Ономастична терміносистема А. О. Білецького в сучасній термінографії / І. А. Казимилова // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К., 2011. – С. 406-411.
15. Колибенко О., Колибенко О. Топоніми та топооснови Переяславщини у «Реєстрі всього війська запорозького». – С. 252-261. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/geo/9/15.pdf>
16. Котляр Ю. В. Висунськ-Батурина: топоніміка селянсько-козацької столиці / Ю. В. Котляр // Записки історичного факультету. – Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2005. – Вип. 16. – С. 133-138.
17. Крип'якевич І. Топоніміка старого Львова / І. Крип'якевич // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – Київ, 1964. – № 5 (67) вересень-жовтень. – С. 85–87.
18. Лучик В. Про нові напрями української ономастики // Філологічні дослідження. – С. 144-146. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/757/1/LuchykV_Pro_novi_napryamy.pdf

- 19 Ляшенко Р.О. Мікротопонімія Кіровограда / Р.О.Ляшенко. – Автореф. дис. кандидата філол. наук. –Харків, 2008. – 24 с.
- 20 Малес Л. Вивчаючи тексти культури: соціокультурний аналіз як пізнавальна стратегія соціології / Л. Малес. – К., 2011. – 325 с.
- 21 Матвеев А. К. Ономастика и ономатология: Терминологический этюд / А. К. Матвеев // Вопросы ономастики. –Екатеринбург, 2005. – № 2. – С. 5-10.
- 22 Мацюк Г. Ономастичні дослідження в Україні (2008–2011 рр.) Україна/ Ukraina. – Niedziela, 16 Grudnia 2012.
- 23 Описи передмість Львова XVI–XVIII ст. / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2014. – 752 с. – (Львівські історичні праці. Джерела. – Вип. 4.
- 24 Остап Р. І. Онімизація апелитивів при виникненні ойконімів у XVI–XVII ст. (слобода – Слобода) (окремий відбиток).
- 25 Остап Р. І. До питання про онімизацію апелитивів при виникненні ойконімів у XVI–XVII ст.) (окремий відбиток).
- 26 Остап Р. І., Остап Л. Р. X Всеукраїнська конференція «Українська ономастика на порозі III тисячелеття: стан і перспективи розвитку» (Тернополь, 2–3.10.2003) // Вопросы ономастики. – Екатеринбург, 2005. – № 2. – С. 165-167.
- 27 Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В.Подольская. – Москва, 1978 – 198 с.
- 28 Титаренко А. Місце урбанонімів в ономастичному просторі /А. Титаренко // Теоретична і дидактична філологія. Вип. 12, 2012. – С. 235-238.
- 29 Філіппов О. Назви вулиць Мукачеве у XX ст. – С. 312-316. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Igdu/2007_10/16.pdf
- 30 Яцій В. Науковий семінар «Ойконімія України: Стан і перспективи розвитку» (Київ, 17–18 вересня 2009 р.). – Українська мова, 2009, № 4. – С. 139-141
- 31 Bayerová N., Šramek R. Podilonomastiky při standartizování urbanonymie / Urbanonymia. Zborník prednášok z 2 celoštátneho onomastickeho seminára (Modra–Piesky, 8–10 októbra 1988). – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 10–20
- 32 Handke K. Dzieje Warszawy nazwami pisane, seria „Biblioteka Warszawska”, red. Prowadzący serii Andrzej Sołtan, Wyd. Muzeum Historyczne m. st. Warszawy, Warszawa 2011, ss. 578
- 33 Hrytsak Y., Susak V. Constructing a national city: case of L’viv // Composing Urban History and the Constitution of Civic Identities / Editor John J. Czaplicka and Blair A. Ruble. Washington-Baltimore-London: DC, 2003. – P. 140-164.
- 34 Goliński M. Kwartał dawnej zabudowy w świetle badań historycznych / Kompleksowe archeologiczno-architektoniczne badania w kwartale zabudowy we Wrocławiu // Silesia Antiqua. Muzeum archeologiczne we Wrocławiu. – (Rocznik) – Wrocław, 1998. – T. XXXIX. – S. 211.
- 35 Janeczek A. Ulice i placowiska w miastach Rusi Czerwonej w XIV–XVI wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 131–147.
- 36 Jasinski T.Z zagadnień topografii społecznej średniowiecznego Torunia. – Część 1 – Stare miasto // Zapiski historyczne. – Warszawa-Poznań-Toruń: Państwowy wyd.-w. naukowe, 1983. – T. XLVIII. – Zeszyt 3. – S. 5–49.
- 37 Krajčovič R. Urbanonymia a dejiny / Urbanonymia. Zborník prednášok 2 celoštátneho onomastickeho seminára. Modra–Piesky 8–10 októbra 1988. – Univerzita Komenského v Bratislave. – S. 21–27.
- 38 Manikowska G., Pomiermy-Wasinska A. Badania przestrzeni miasta średniowiecznego // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 2015. – № 2. – S. 189-200.
- 39 Matuszewski J. Nazwy administracyjne osad lokowanych na prawie niemieckim. – Łódź: Łódzkie towarzystwo naukowe, 1974. – 155 s.

- 40 Motylewicz J. Ulice etniczne w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w XVII i XVIII wieku // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1999. – Rok XLVII. – № 1–2. – S. 149–155.
- 41 Wojtowicz Z. Z problematyki socjotopografii miasta europejskiego epoki Oświecenia // Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne / Podred. Al. Giegsztera i T. Roslanowskiego. – Warszawa; Poznań; Toruń: Państwowe wyd-wo naukowe, 1976. – S. 275-289 – S. 289.
- 42 Wyrobisz A. Nazwy ulic, placow i dzielnic w miastach polskich: nośniki informacji – źródła historyczne – zabytki kultury // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1999. – T. XC. – Zesz. 4. – S. 511-523.
- 43 Zarebska T. Ewolucja zasad kształtowania ulic w miastach Polski przedrozbiorowej // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1998.– Rok XLVI. – № 3–4. – S. 227-266.
- 44 Центральний державний історичний архів України у Львові.